

عوامل موفقیت پیامبران الهی در تبلیغ دین

پیامبران الهی ویژگی‌هایی داشتند که آنان را در تبلیغ و گسترش دین کامیاب کرده بود. کسب این صفات (در حدی که برای غیر معصوم مقدور است) برای عالمان دین که وارثان پیامبران الهی هستند و در عصر غیبت، مسئولیت تبلیغ و حراست از دین را به عهده دارند، می‌تواند آنان را در تبلیغ اسلام کامیاب نماید. مهم‌ترین اوصافی که خداوند متعال برای انبیاء به عنوان مبلغان دین خداوند ذکر کرده است، عبارتند از:

۱. آگاهی و بصیرت نسبت به دین

از عوامل موفقیت معصومان در تبلیغ و گسترش دین، آگاهی و بصیرت آنان نسبت به دین و نیازهای روحی انسان بوده است. آنان به‌خوبی ماهیت، اهداف، اصول و فروع مکتب را می‌شناختند و از روی علم و آگاهی مردم را به دین فرا می‌خواندند. خداوند متعال به پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ می‌فرماید:

﴿قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُوا إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَ
سَبَّحَنَ اللَّهُ وَ مَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾^۱

بگو: این راه من است من و پیروانم، و با بصیرت کامل، همه مردم را به سوی خدا دعوت می‌کنیم! منزّه است خدا! و من از مشرکان نیستم.

۲. پارسایی و عمل به احکام الله

یکی دیگر از ویژگی‌هایی که در موفقیت انبیاء در تبلیغ دین و جذب مردم نقش داشته است، پارسایی و پای‌بندی آنان به دستورات الهی بوده است. آنان اگر مردم را به جهاد و مبارزه با ستمگران دعوت می‌کردند، خود در خط مقدم جبهه حضور پیدا می‌کردند و فرماندهی سپاه را عهده دار بودند. اگر مردم را به انجام واجبات فرا می‌خواندند، خود مستحبات را هم انجام می‌دادند. آنان قائد بودند و نه سائق؛ یعنی خود مسیر بندگی را طی می‌کردند و از دیگران نیز می‌خواستند دنبال آنان حرکت کنند نه اینکه مردم را سوق می‌دادند و خود نمی‌رفتند. امیرالمومنین علیه السلام فرمود:

والله ما احثکم علی طاعة الا و اسبقکم الیها و لا انهاکم عن معصية الا و اتناهی قبلکم عنها؛^۱

به خدا سوگند من شما را به هیچ طاعتی وادار نمی‌کنم، مگر اینکه پیش از شما خودم به آن عمل می‌کنم و شما را از معصیتی نهی نمی‌کنم، مگر اینکه خودم پیش از شما از آن کناره‌گیری می‌نمایم.

۳. امین بودن

پیامبران حتی قبل از اینکه به نبوت مبعوث شوند، در بین مردم به امانت‌داری

۱. نهج البلاغه: خطبه ۱۷۵.

شهرت داشتند و در تبلیغ رسالتشان نیز بر این مطلب تکیه می‌کردند؛ حضرت هود علیه السلام در برابر مشرکان فرمود:

﴿أَبْلَغُكُمْ رَسُولَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ﴾^۱؛

پیام‌های پروردگارم را به شما می‌رسانم و برای شما خیرخواهی امین هستم. انبیای الهی به قوم خود می‌فرمودند:

﴿إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ * فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا﴾^۲؛

من برای شما رسول امینی هستم، پس از خدا بترسید و از من اطاعت کنید.

۴. مزد نخواستن

قرآن کریم به طور مکرر از زبان انبیای الهی نقل کرده است که ما در برابر هدایت شما مردم مزد نمی‌خواهیم؛ پیامبران به اقوام خود می‌فرمودند:

﴿وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِي إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾^۳؛

من هیچ مزدی در برابر این دعوت از شما نمی‌خواهم، اجر من تنها بر پروردگار عالمیان است.

چنانچه پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نیز بارها بر این مطلب تاکید فرمود:

﴿قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَيَّ سَبِيلًا﴾^۴؛

۱. اعراف: ۶۸.

۲. شعراء: ۱۰۷، ۱۲۵، ۱۴۳، ۱۶۲ و ۱۷۸.

۳. همان: ۱۰۹، ۱۲۷، ۱۴۵، ۱۶۴ و ۱۸۰.

۴. فرقان: ۵۷.

بگو: من از شما [در برابر تبلیغ دین هیچ] پاداشی نمی‌خواهم، جز اینکه هر که بخواهد [می‌تواند از برکت هدایت من] راهی به سوی پروردگارش بگیرد.

﴿قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَ مَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ﴾^۱

بگو: من برای ابلاغ دین هیچ پاداشی از شما نمی‌خواهم و از کسانی که چیزی را از نزد خود می‌سازند، [و ادعای باطل می‌کنند] نیستم.

۵. دلسوزی و جدیت

یکی از صفاتی که پیامبران از آن برخوردار بودند و در موفقیت آنان در امر تبلیغ، نقش مؤثری داشت، جدیت در تبلیغ و دلسوزی برای هدایت مردم بود. پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فراتر از تکلیف خود عمل کرده و برای اسلام آوردن مردم، بیش از حد دلسوزی می‌کردند. قرآن کریم در این باره می‌فرماید:

﴿فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسِكَ عَلَى آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ

أَسْفًا﴾^۲

شاید اگر به این سخن ایمان نیاورند، خویشان را به خاطرشان از اندوه هلاک سازی.

۱. ص: ۸۶.

۲. کهف: ۶.

و در جای دیگر می‌فرماید:

﴿أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَنًا فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ
وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ فَلَا تَذْهَبُ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَاتٍ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ
بِمَا يَصْنَعُونَ﴾^۱

آیا آنکه کردار بدش در نظرش آراسته شده، چنان‌که نیکویش
پنداشت، همانند کسی است که چنین نیست؟ پس خدا هر که را
خواهد، گمراه و هر که را خواهد، هدایت می‌کند. نباید جان تو به
خاطر آنها دچار اندوه شود؛ زیرا خدا به کارهایی که می‌کنند آگاه
است.

۶. شجاعت و شهامت

یکی دیگر از صفاتی که پیامبران دارا بودند و در پیش‌برد اهداف آنان نقش
اساسی داشت، شجاعت و قوت قلب در رویارویی با مشکلات و سختی‌ها بوده
است:

﴿الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ
وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا﴾^۲

۱. فاطر: ۸.

۲. احزاب: ۳۹.

[پیامبران پیشین] کسانی بودند که تبلیغ رسالت‌های الهی می‌کردند و [تنها] از او می‌ترسیدند، و از هیچ‌کس جز خدا بیم نداشتند و همین بس که خداوند حساب‌گر [و پاداش‌دهنده اعمال آنها] است.

معصومان عليهم السلام در بیان معارف الهی، هرگز حقیقت را فدای مصالح زودگذر مادی نمی‌کردند و بدون جو‌زدگی و هراس از مردم، حقایق را مطرح می‌نمودند.^۱

﴿وَكَايْنٍ مِّنْ نَّبِيِّ قَاتَلَ مَعَهُ رِيبُونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي

سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ﴾^۲

چه بسیار پیامبرانی که مردان الهی فراوانی به همراه آنان جنگ کردند. آنها هیچ‌گاه در برابر آنچه در راه خدا به آنان می‌رسید، سست و ناتوان نشدند [و تن به تسلیم ندادند]، و خداوند استقامت‌کنندگان را دوست دارد.

۷. حُسن خُلُق

اخلاق خوش یکی از عوامل موفقیت پیامبران الهی در تبلیغ، بوده است. آنان

۱. در قرآن کریم در چند مورد ترس به انبیاء نسبت داده شده است که منافاتی با این مطلب ندارد. از جمله درباره حضرت موسی (ع) آمده است: «قَالَ رَبِّ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ» شعراء: ۱۲. این ترس یعنی نگرانی از عدم تحقق اهداف. و درباره پیامبر اعظم (ص) در جریان ازدواج با زینب بنت جحش آمده است: «وَتَخَشَّى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ» احزاب: ۳۷. از مردم می‌ترسیدی! با آن‌که خدا سزاوارتر بود که از او بترسی. این ترس هم برای خود نبود، بلکه ترس برای دین مردم و نگرانی از گمراه‌شدن آنان بود؛ زیرا در جاهلیت، ازدواج با همسر پسرخوانده همانند ازدواج با همسر فرزند دانسته می‌شد و این دستور الهی برای نفی این باور صادر شد.

۲. آل عمران: ۱۴۶.

در تعامل با مردم باگذشت، خوش‌سخن و اهل ایثار و نثار بودند.
خداوند متعال اخلاق پیامبر خاتم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ را می‌ستاید و آن را عظیم می‌داند:

﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾^۱

و به حق که تو را خویی والاست.

همچنین از مدارا و مهربانی او نسبت به مردم یاد می‌کند و می‌فرماید:

﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظًا لَّانفَضُّوا

مِنْ حَوْلِكَ﴾^۲

پس به [برکت] رحمت الهی با آنان نرم‌خو [و پرمهر] شدی، و اگر
تندخو و سخت‌دل بودی قطعاً از پیرامون تو پراکنده می‌شدند.

۸. زهد و بی‌رغبتی به دنیا

یکی از ویژگی‌های معصومان عَلَيْهِمُ السَّلَام که در جذب قلوب انسان‌های آزاده بسیار مؤثر بوده، ساده‌زیستی و عدم وابستگی و دل‌بستگی آنان به دنیا بوده است.
دنیاطلبی و اشرافی‌گری نه تنها با دل‌سپردگی به دین و آخرت‌گرایی منافات دارد، بلکه با آرمان‌خواهی و فداکاری در راه عدالت اجتماعی نیز ناسازگار است.^۳

۱. قلم : ۴.

۲. آل عمران: ۱۵۹.

۳. مطابق آنچه در دعای ندبه آمده است، خداوند در هنگام گزینش اولیای خود، زهد را برای آنان شرط کرده و آنان نیز پذیرفته‌اند و به سبب این التزام، لایق رسیدن به مقام ولی‌اللهی شدند: «اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَىٰ مَا جَرَىٰ بِهِ قَضَاؤُكَ فِي أَوْلِيَائِكَ الَّذِينَ اسْتَخْلَصْتَهُمْ لِنَفْسِكَ وَ دِينِكَ ... بَعْدَ أَنْ شَرَطْتَ عَلَيْهِمُ الزُّهْدَ فِي دَرَجَاتِ هَذِهِ الدُّنْيَا الدَّنِيَّةِ وَ زُخْرُفِهَا وَ زِيْرَجِهَا فَشَرَطُوا لَكَ ذَلِكَ وَ عَلِمْتَ مِنْهُمْ الْوَفَاءَ بِهٖ فَقَبَلْتَهُمْ وَ قَرَّبْتَهُمْ». اقبال الاعمال: ۲۹۵.

از این‌رو، فصل مشترک زندگی انبیاء و اولیای الهی، پرهیز از تجمل‌گرایی و دنیاطلبی است.

رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حتی در زمانی که غنایم فراوان به دست مسلمانان می‌آمد، زندگی ساده و زاهدانه خود را تغییر نداد و هنگامی که برخی از همسران ایشان درخواست زندگی بهتری را داشتند، به امر الهی آنان را بین زندگی زاهدانه و جدایی از پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مختار کرد:

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزُوجِكُمْ إِن كُنْتُمْ تُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا
فَتَعَالَيْنَ أُمْتَعُنَّ وَأُسْرَحُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا﴾^۱

ای پیامبر، به همسرانت بگو: اگر شما زندگی دنیا و زرق و برق آن را می‌خواهید، بیاید با هدیه‌ای شما را بهره‌مند سازم و شما را به طرز نیکویی رها سازم.

۹. بردباری

انبیای الهی در برابر ناملایمات بردبار و صبور بودند. خداوند متعال در معرفی حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَام فرمود:

﴿إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُنِيبٌ﴾^۲

همانا ابراهیم، بردبار، دلسوز و بازگشت‌کننده [به سوی خدا] بود.

۱. احزاب: ۲۸.

۲. هود: ۷۵.